

для діяльності організованих злочинних формувань і зростання корупції. Це в комплексі підриває економічну безпеку держави. Наведені проблеми свідчать, що тіньова економіка в основній своїй масі є не тільки економічним, а і криміногенним явищем, призупинення якого вимагає інтерналізації організаційно-правових, управлінських, економічних та кримінологічних інститутів у конкретно-науковій системі знань. Остання покликана закласти алгоритм створення економічних передумов і відповідної організаційно-правової інфраструктури детінізації економіки, спрямованої на зменшення обсягів тіньового капітообороту, подолання кризових явищ та зниження криміногенного потенціалу у сфері фінансово-господарських відносин.

Список літератури: 1. Попович В.М. Межбанковские расчеты – неисчерпаемые возможности для злоупотреблений // Бизнес. 1994. №7. 22 февраля. 2. Липіна С.Ю. Риск-менеджмент: теория и практика. Российская действительность и западный опыт. Информационно-аналитический журнал. Дайджест Финансы. №8 (56). август 1999. 3. Грошово-кредитна та банківська статистика: Бюлетень Національного банку України. 2000 №1. 4. Національна безпека України 1994 – 1996 рр. // Наукова доповідь НІСД. К. 1997. 5. Попович В.М. Правові основи банківської справи та її захист від злочинних посягань. К., 1995. 6. Пушкарев М.С. Контролінг. Тернопіль, 1997. 7. Попович В.М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології. Правові джерела. К., 1998. 8. Попович В.М. Организационно-правовые основы взаимодействия субъектов предпринимательской деятельности по обеспечению экономической безопасности в сфере кредитных отношений // Управление кредитными рисками заемщика, кредитора, страховщика / Под ред. М. Поповича. К., 1996. 9. Попович В.М. Соціально-економічні, політичні та правові фактори виникнення комерційних відносин в Україні (Розділ 1). Державне регулювання підприємництва (Розділ 2). Економічна безпека підприємництва (Розділ 4). Правовий режим підприємництва у сфері зовнішньоекономічної діяльності (Розділ 5). Кримінологічні аспекти регулювання підприємницьких відносин (Розділ 6) // Комерційне право / Попович В.М., Предборський В.А., Кухаренко В.Д. та інші / Під наук. ред. В.М. Поповича К., 1997.

Надійшла до редколегії 20.08.2001

*Р.Б. Шишка, канд. юрид. наук,
нач. кафедри
Нац ун-ту внутр. справ*

ПРИВИЛЕЇ ЯК ВІДПРАВНА ПОЗИЦІЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Теорія привілеїв, основних чи факультативних, стала відправною для самостійного чи запозиченого формування національних систем права інтелектуальної власності. Тому вона, на наш погляд, заслуговує уваги. Тим більше, що сьогодні це має не тільки теоретичне, але і практичне значення. Якщо перше полягає у спробі моделювання відправних конструкцій права інтелектуальної власності, то друге – у розробці механізму захисту порушених суб'єктивних прав. Зрозуміло, що ці два процеси взаємопов'язані.

Привілеї протягом історії людства є його атрибутом і розглядаються як надане особі виключне право чи перевага, звільнення від юридичного.

обов'язку. Поява перших привілеїв на результати творчої діяльності (винаходи) віднесена на кінець середньовіччя і спричинена появою організації виробництва у вигляді цехів (закритих промислових корпорацій). Корпоративний устрій і намагання всіх членів бути у рівних виробничих умовах навіть призводили до гонінь на винахідників. Всі повинні були працювати в рівних умовах. Ніхто не повинен ухилятися від звичайних способів виробництва і запроваджувати такі з них, що можуть залишити інших товаришів без роботи. Наприклад, винайдені у Франції панчохи внаслідок непередбаченості цеховими регламентами вимусили винахідника переїхати в Англію, там освоїти їх виробництво і вже звідти ввозити в Францію [1, с.103]. Такі приклади із середньовіччя непоодинокі. Винайдені Ревельоном шпалери на вимогу фабрикантів пологняних та шовкових виробів були взагалі заборонені для виробництва.

Але переваги новинок, на основі яких створювалися нові товари, були очевидні. Вони репрезентувалися сильним світу і за дозволами вводилися в обіг. Тож в подальшому виникла необхідність вивільнити технічну думку від контролю цехів і тим надати промисловцям свободу дій в конкуренції. Внаслідок цього від контролю звільнялись або певні цехи, місця або певні особи. У першому випадку спочатку звільнялись ті цехи, які працювали на потреби дворів (реальні привілеї), а в другому випадку звільнялись певні особи, яким надавались особисті привілеї. Ці особисті привілеї й розглядалися як прообрази перших патентів [2, с.87]. Для цього у Франції була розроблена спеціальна теорія королівського права на роботу, згідно з якою презюмувалось, що цехи ніби видавали дозволи на виробництво за спеціальним делегованим правом короля. У подальшому королівські привілеї стали вище цехових регламентів, а особа, яка отримувала ці привілеї, звільнялась від цехової залежності.

Така правова конструкція мала декілька наслідків:

- певна особа отримувала виключне право на виробництво певного товару;
- якщо в основі цього виробництва лежала технічна розробка – новинка, то особа отримувала виключне право на її використання спочатку назавжди, а потім під впливом тих же цехових корпоративних інтересів стали встановлюватися певні терміни:
 - іншим особам заборонялось користуватися королівським правом на роботу;
 - такий виробник по суті справи ставав монополістом. Цехи не могли працювати на тих же засадах внаслідок відсутності спеціальних дозволів-регламентів, а не цехові тому, що їм заборонялось порушувати королівське право на роботу.

Отже, можемо з упевненістю сказати, що суттю цих привілеїв є дозвіл як перший і головний їх момент. Втім на той час сам дозвіл розглядався не як засноване на факті створення результату творчої діяльності право, а як милість суверена. До того ж дозволи надавались у кожному конкретному випадку і не завжди тим, хто цього дійсно заслуговував. З часом це стало вимагати свого теоретичного обґрунтування та нормативного вираження не на

основі індивідуальних правових актів, а на підставі раз і назавжди заведеного порядку.

Характерним для цього є запозичений нами у А.А. Пиленка приклад, що характеризує тодішні привілеї. Єврей, що отримав привілеї на спосіб розробки платинових покладів, має право тільки заборонити всім і кожному користуватися запатентованим способом. Він не міг би посилатися на цей привілей і сказати, що держава дозволила йому застосовувати цей спосіб в межах єврейської осілости, де відсутні платинові родовища. Отже, держава дозволила йому одночасно жити там, де ці родовища є. У ХУІІІ ст. такі висновки визнавалися правильними, і щоб попередити можливість розповсюдження осілости євреїв, в привілеях робилися спеціальні застереження: «Єврей, що користується даним привілеєм, не повинен посылатися на неї і проживати в тих частинах держави, де це йому заборонено місцевими законами» [2, с. 88-89].

Тим самим право інтелектуальної власності визначалося як особливе нематеріальне право, генетично споріднене із привілеєм. Якщо привілей – нематеріальний, то і право теж нематеріальне. У російській цивілістиці нематеріальність винаходу була обґрунтована А.А. Пиленком, який виходив з того: «Сутність винаходу не вичерпується тими матеріальними предметами, у яких вона втілена» і «Винахід завжди нематеріальний» [2. с. 268], а в тих правових можливостях, що надавалися їх автору. Наприклад, в королівстві обох Сицилій законом 1810 р. було встановлено, що власники патентів будуть мати право відкривати на всій території держави такі заклади, які будуть призначатися для експлуатації запатентованих винаходів. Австрійський закон 1832 р. в ст.10 теж виходив з того, що патентоволоділець має право відкривати майстерні і здійснювати роботи, необхідні для розробки предмета його привілею у всіх тих наших країнах, яким обов'язковий наш закон – засновувати склади і заклади для виготовлення і продажу запатентованого продукту. Теж можемо лише констатувати, що патентоволодільцю надавалося право комерційно використовувати свій винахід спочатку як ідею, а також і як продукт. Іншими словами, це був особливий привілей.

Між тим в історії людства привілеї були: класовими, що надавалися певній групі класу людей в силу їх походження, привілеї індивідуальні, які надавалися в основному за заслуги перед державою чи монархами, та торговельно-промислові привілеї. Власне, і останні, на нашу думку, слугували прамоделями права інтелектуальної власності. Цікаво, що в Росії теж можна прослідкувати ці тенденції. Так, в 1699 р. в Росії був виданий привілей двом голландцям на вивіз нововиявленого товару – шерсті овець – привілей на ідею промислового та торгового значення. В 1718 р. видано привілей за родовище купоросної руди та будівництво заводів, де було вперше вжито термін «єжели будет изобретена руда в иных местах» [2, с.142]. А.А. Пиленко в результаті свого екскурсу в історію російських привілеїв встановив, що першим привілеєм, де по суті встановлені основні начала патентного права, було прохання купців Сухарева і Беляєва на відкриття заводу з виготовлення фарб. В цьому проханні відзначено декілька основних моментів, що мають суттєве значення для формування права інтелектуальної власності:

1) винахідник виходив з того, що через привілеї він може отримати належне йому право на винагороду за потрачені зусилля;

2) винагорода може бути отримана лише за умови сприяння держави шляхом визнання виключного права на використання винаходу;

3) необхідно тримати в секреті винахід, який може бути розголошений іншим особам.

У привілесві який встановлений у 1751 р. для іншого винахідника фарб Тависва, заборонялось впродовж 30 років заводити подібні заводи іншим особам. В 1752 р. був виданий привілей професору М. Ломоносову на виробництво кольорового скла, бісеру, стеклярусу та інших галантерейних речей. Там також вказувалось, щоб Ломоносов міг віднайти за витрачені зусилля право на 30 років іншим на заснування таких фабрик не давати. Але в подальшому видача привілесів і монополій на винаходи видаються все менше і менше. Що лише підтверджує тезу про те, що привілей є милостинцею, а не правом.

Батьківщиною інтелектуальної власності (не терміна «інтелектуальна власність») небезпідставно вважається Англія. Але і там все починалось і довгий час засновувалось на привілеї. Так, ще в 1567 р. Єлизавета видала якомусь Гастінгеу привілей на виключне право торгувати особливою тканиною «the should have the sole trade». Згодом був виданий привілей Гумфрею на інструмент для виплавки свинцю [2, с.91]. З часом таких привілесів видано значну кількість як суверенами, так і тими особами, яким такі права свого часу було даровано (монахам, церкві), що привело до зловживань. Внаслідок цього привілей видавались не залежно від того, заслуговувала того особа чи ні. Тому в 1601 р. більшість шкідливих монополій було відмінено.

В Англії вперше були прийняті авторський та патентний закони. Так, в 1623 р. за короля Якова Стюарта був прийнятий «Статут про монополії», яким проголошено виключне і незалежне від волі короля право кожного, хто створить та застосує технічну новинку, монополюю користуватися впродовж 14 років вигодами та перевагами з нього. Втім, А.Пиленко критикував тезу про те, що ніби цей закон став прообразом сучасних патентних законів [2, с.93]. Він вказував, що згадування виключних прав, які засновані на привілеї, є лише чисто зовнішнім явищем, яке суттєво не вплинуло на еволюцію принципів. В 1710 р. там же з'явився і перший авторський закон, більше відомий під назвою «Статут королеви Анни». Ним автору надавалось виключне право на опублікування твору впродовж 14 років з моменту його створення з можливістю пролонгації такого права за життя автора ще на 14 років. Отже, в праві Великобританії робився наголос на виключне право монопольного використання тих переваг, які надає новинка. В свою чергу це призводило до можливості отримувати за визначений законом термін прибуток. З огляду на це ми не можемо погодитися на ігнорування ролі англійського законодавства в установленні права інтелектуальної власності. Воно там почало власне формуватися як право, хай навіть не зовсім послідовне й забезпечене, але це вже було виключне право монопольного використання переваг новинки.

Але поява самого терміна «інтелектуальна власність» (propriete intelli-gent) припадає на кінець ХУІІІ ст. з позицій пропрієтарного підходу у фран-цузькому законодавстві до авторського і патентного права як прояву теорії природного права, обґрунтованого на той час в роботах французьких філо-софів просвітителів. Згідно з нею право творця твору є його невід’ємним, природним правом, що виникає із сутності творчої діяльності і «існує незалежно від визнання цього права державою» [3, с. 10]. Так само у Франції 7 січня 1791 р. було прийнято патентний закон, що деякими авторами визна-ється початком патентного права [4, с. 8]. Безумовно, що цей закон був про-гресивнішим і більш детально регламентував відносини, що виникали вна-слідок створення винаходу. Але не дивлячись на те, що він виходив з права на об’єкт-винахід й започаткував так звану пропрієтарну теорію права інте-лектуальної власності, все таки недооцінювати законодавство Великобри-танії було б помилкою. Втім, не дивлячись на появу закону як рівної міри для всіх, привілей надавався ще довгий час, що дало підставу для формуван-ня прецеденту як джерела регулювання права інтелектуальної власності.

Перехід до авторського та патентного права як власності отримав най-більше поширення в ХІХ ст. з прийняттям у більшості європейських країн авторських та патентних законів, котрими права творців досягнень в галузі літератури, мистецтва та науки, а більше технічної творчості були прирівня-ні до права власності. Принагідно зауважимо, що причінниками такого ро-зуміння були не юристи, а творча, і перш за все, технічна інтелігенція. Вони виходили з економічної цінності новинки і того економічного ефекту, який вона могла надати, навіть і у тому разі, коли винагорода була лише за факт створення новинки. Більш того, такі результати відносились до рухомого майна. Звідти й підхід: власнику належить право власності на його річ, а творцю – таке ж право на створений ним результат. Самі результати твор-чої діяльності стали об’єктами права інтелектуальної власності.

Як на наш погляд, визначну роль в цьому відіграла і сама Франція, яка стала центром новел в Європі і своєрідним законодавцем моди на правові стандарти – підходи до регламентації відносин. Відповідно передові ідеї проводились в французьких, а потім і інших університетах і особливо в тих країнах, що тільки ставали на шлях просвітителства.

Не пасла задніх в цьому і Російська імперія, що пояснюється тим, що до-зріли умови для допуску в економічний обіг творів літератури та мистецтва та науково технічних досягнень. Йдучи вслід за «просвещенной Европой», розвиваючи свою промисловість та маючи потужну й визнану у світі літера-туру, Росія теж потребувала відповідного законодавства. Як відомо, першим в Росії законом про інтелектуальну власність був Закон «О привилегиях на разные изобретения и открытия в художествах и ремеслах» проголошений маніфестом імператора Олександра в 1812 р. У ньому вперше законодавчо було визначено, що винахід як власність належить його володільцю, що має виключне право використовувати винахід самому і на оплатній основі пере-давати таке право іншим особам. Отже, російське законодавство визначаль-но стояло суто на теорії пропрієтарної власності й розглядало результат творчої діяльності як об’єкт права власності. Загальновідомо, що першим в

Росії, хто отримав професійний гонорар за опублікований твір, був О.С.Пушкін. За видання поеми «Руслан та Людмила» в 1820 р. йому була виплачена авторська винагорода.

Відзначимо, що в 1830 р. при обговоренні нового патентного закону Росії виходили з того, що:

- привілеї повинні видаватися як можна на менш короткий термін;
- за надання привілею слід стягувати високе мито;
- привілеї не можуть бути переуступлені компаніям на акціях;
- вводиться обов'язкова експлуатація привілею;
- вводиться попередній розгляд винаходів;
- не поширюються привілеї на основні начала (принципи) або дії, без застосування їх до літучного предмета;
- привілеї не видаються, якщо на один і той же винахід одночасно просять видати патент різні особи;
- на привілеї ведуться реєстри з метою інформування публіки.

Для того, щоб в подальшому аналізувати існуючі в науці підходи щодо інтелектуальної власності, слід визначитися і у методологічних підходах. поняття права інтелектуальної власності. В основному концептуально попередники і законодавці виходять з двох основних теорій: пропрієтарної власності та виключних прав. Стосовно права інтелектуальної власності виділяють теорію особистого права, деліктну, рентну, договірну, персональну, теорію права нематеріальних благ.

Отже, гістологічно право інтелектуальної власності будувалося з привілею, який в подальшому переріс у право, що засноване на законі, а тепер на праві. Теорія привілеїв безумовно відіграла конструктивну роль у формуванні права інтелектуальної власності і містила в собі елементи того змісту прав осіб, що мають значення і сьогодні.

Список літератури: 1. Perrigna, Manuel des inventeurs. 1843. 2. Пиленко А.А. Право изобретателя. М., 2001. 3. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации.: Учебник. М., 1996. 4. Зенін І.А. Истоки Российской науки патентного права. // В кн.: Пиленко А.А. Право изобретателя.-М.Статут. 2001.

Надійшла до редколегії 01.08.2001

*Н.В.Тулчевська, викл. кафедри
цивільного права, Запорізького
державного університету*

ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ БАНКІВСЬКОГО ДЕПОЗИТНОГО РАХУНКУ

У зв'язку з прийняттям нового Закону України «Про банки і банківську діяльність» актуальність обговорення предмета договору банківського депозитного рахунку не викликає сумнівів, тому що від дослідження цього питання залежить розвиток ринкових відносин в Україні та подальший стан економіки.

Банківський депозитний рахунок є окремим видом цивільно-правового договору, визначається його основними поняттями об'єкта цивільних право-відносин і об'єкта цивільних прав. Договори взагалі виникають із приводу